

Handläggare
Kristina Björkegren Linder
Telefon: 0850833890

Till
Utbildningsnämnden
2023-03-30

Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Remiss från kommunstyrelsen, dnr KS 2023/178

Förvaltningens förslag till beslut

1. Utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har remitterat *Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid* (SOU 2022:61) till utbildningsnämnden för yttrande.

Mot bakgrund av att deltagandet i fritidshemsverksamhet är betydligt lägre i områden där arbetslösheten är högre och familjernas ekonomi svagare föreslår utredningen att alla barn i åldern 6 – 9 år ska ges möjlighet att delta i fritidshemsverksamhet utan kostnad. För de äldre barnen i åldrarna 10 - 12 år föreslår utredningen att dessa ska erbjudas fritidshem (öppen fritidsverksamhet) utifrån sina levnadsvillkor.

Utbildningsförvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till utredningens förslag som syftar till att öka såväl kvalitet som likvärdighet i fritidshemsverksamheten. Samtidigt är bristen på behöriga lärare och svårigheter att rekrytera personal till verksamheterna en akut utmaning för samtliga huvudmän. De föreslagna åtgärderna för att stärka yrkenas attraktivitet och status är välkomna men bidrar möjligen till en förbättring först på längre sikt.

Utbildningsförvaltningen ställer sig även tveksam till att reformen finansieras med delar av likvärdighetsbidraget. Kommunsektorn är redan idag den stora mottagaren av likvärdighetsbidraget till skolan. Att finansiera regeländringarna genom en omfördelning av

likvärdighetsbidraget anser förvaltningen är tveksamt utifrån finansieringsprincipen då kommunerna i praktiken skulle få en mycket liten kompensation för en utökning av fritidshemmens verksamhet.

Utbildningsförvaltningen föreslår att utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen. Eftersom remisstiden är kort föreslår förvaltningen att utbildningsnämnden justerar beslutet omedelbart.

Bakgrund/Ärendet

Kommunstyrelsen har remitterat Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61) till utbildningsnämnden för yttrande.

Utredningen har haft i uppdrag att analysera och ta ställning till om rätten till fritidshem ska omfatta fler elever och om en utökad rätt i första hand bör inriktas mot elever i områden med socioekonomiska utmaningar. I uppdraget har även ingått att kartlägga och analysera kompetensförsörjning samt att föreslå åtgärder för att öka deltagandet i fritidshemsverksamhet.

Trots fritidshemmets kompletterande och kompensatoriska uppdrag har inte alla barn i Sverige rätt att ta del av fritidshemmets verksamhet. Många av de barn som skulle gynnas av att delta i sådan verksamhet har inte den möjligheten. Barn med arbetslösa eller långtidssjukskrivna vårdnadshavare, eller barn i familjer med svag ekonomi kan hamna utanför undervisningen och den sociala sfär som fritidshemmet erbjuder, under hela eller stora delar av sin skolgång

Utredaren konstaterar att rätten till fritidshem är villkorad i de flesta kommuner. Därför varierar också deltagandet. Det är betydligt lägre i områden där arbetslösheten är högre och familjernas ekonomi svagare. Mot den bakgrunden föreslår utredningen att alla barn i åldern 6 - 9 år ska ges möjlighet att gå i fritidshemsverksamhet utan kostnad på liknande sätt som 3 - 5-åringar har rätt till avgiftsfri förskola. Med införandet av ett allmänt fritidshem skulle även barn till arbetslösa, föräldralediga och långtidssjukskrivna omfattas.

För de äldre barnen i åldrarna 10 - 12 föreslår utredningen att dessa ska erbjudas fritidshem (öppen fritidsverksamhet) utifrån sina levnadsvillkor. Levnadsvillkor är ett nytt rekvisit som förklaras som de omständigheter i miljön och de förutsättningar som ett barn växer upp och lever i och med. Reformen föreslås finansieras med

det så kallade likvärdighetsbidraget, vars syfte är att utjämna skillnader mellan skolor.

Beredningen föreslår även ändringar i skollag och läroplaner avseende personal, roller och ansvarsfördelning i fritidshemsverksamheten. I syfte att stärka professionerna vill utredningen även inrätta en nationell forskarskola och stärka utbildningar på avancerad nivå för lärare i fritidshem. Skolinspektionen föreslås få i uppdrag att genomföra tematiska kvalitetsgranskningar av fritidshemmet och den öppna fritidshemsverksamheten medan Skolverket uppdras att se över barn- och fritidsprogrammet, ta fram stödmaterial för ändamålsenlig lokalanvändning och systematiskt kvalitetsarbete i verksamheterna.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom grundskoleavdelningen i samverkan med avdelningen för ekonomi och styrning och avdelningen för personal- och kompetensförsörjning.

Ärendet kommer att behandlas i samverkan med de fackliga organisationerna den 21 mars. Funktionshindersrådet kommer att få möjlighet att behandla ärendet vid sammanträdet den 22 mars.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Redan i betänkandet *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg* (SOU 2020:34) konstaterades att deltagandet i fritidshemsverksamhet är allra högst i områden med goda förutsättningar medan det är lägre i glesbygd och i områden med socioekonomiska utmaningar. Utredaren slog fast att det vore önskvärt att införa ett allmänt fritidshem men att en sådan reform inte är möjlig med tanke på den rådande bristen på utbildade lärare.

Utbildningsförvaltningen kommenterar nedan utredningens förslag kring kompetensförsörjning, finansiering och lokalförsörjning som förvaltningen bedömer har störst påverkan för Stockholms stad.

Kompetensförsörjning

Utbildningsförvaltningen kan konstatera att behovet av behörig personal i fritidshemsverksamheten inte har minskat. Stadens skolor har fortsatt stora utmaningar i att rekrytera såväl behöriga lärare som annan utbildad personal till fritidshemsverksamheten. I betänkandet görs gällande att huvudmännen tolkar regelverket så bokstavligt att den enda yrkeskategori som är godtagbar är behöriga lärare. Utredaren vill därför lyfta fram andra yrkeskategorier som till exempel barnskötare, fritidsledare och socialpedagoger. Förvaltningen finner detta skäligt men vill samtidigt understryka att

legitimerade och behöriga lärare är en grundförutsättning för att främja kvalitet och undervisning ur ett likvärdighetsperspektiv.

Utbildningsförvaltningen delar bilden av att ett strategiskt arbete med kompetensförsörjning till fritidshem behöver inkludera såväl lärare i fritidshem som personal med annan utbildning för arbete med barn. Gemensamt bidrar alla till verksamhetens mål, skapar trygghet hos eleverna och främjar elevernas utveckling och lärande. Utan dessa andra befattningar skulle verksamheten inte kunna bedrivas då det idag råder brist på behöriga lärare i fritidshem.

Förvaltningen delar även bilden av att det råder otydlighet i ansvarsfördelningen mellan de olika yrkesgrupperna i fritidshemmet och att det finns vinster att göra i att tydliggöra dessa. En tydligare rollfördelning kan bidra till att öka yrkenas attraktivitet och status och samtidigt stärka kvalitet och likvärdighet.

En viktig förutsättning för att öka attraktiviteten är också att befintlig personal kan erbjudas kompetenshöjande insatser och möjlighet att delta i högskolestudier, gå lärarutbildning för att nå examination och få behörighet till att undervisa i fritidshemmet. För att huvudmännen ska kunna rekrytera fler lärare krävs dock att fler påbörjar utbildningen till grundskolelärare med inriktning mot fritidshem och att lärosätena examinerar fler lärare.

Utbildningsförvaltningen välkomnar förslaget till inrättande av forskarskola och möjligheten att bygga på dagens grundutbildning om 180 högskolepoäng med en magister- och mastersnivå. Det skapar möjligheter för studenterna att snabbt komma ut i arbetslivet med utsikten till framtida studier på avancerad nivå. Här vill förvaltningen framhålla vikten av att behålla dagens erfarenhetsbaserade utbildningar där studenter kombinerar studier med arbete. Det finns en risk att examinationsgraden sjunker om utbildningen förlängs.

Sammantaget så är bristen på behöriga lärare och svårigheter att rekrytera personal till verksamheterna en akut utmaning för samtliga huvudmän redan idag. De föreslagna åtgärderna för att stärka yrkenas attraktivitet och status är välkomna men bidrar möjligen till en förbättring först på längre sikt.

Finansiering

Utredaren föreslår att reformen finansieras med att delar av det så kallade likvärdighetsbidraget omfördelas mot fritidshemmen. Finansieringsprincipen innebär att kommunsektorn ska ersättas för de merkostnader och förlorade intäkter som uppstår då staten genomför regeländringar. Som regel kompenseras merkostnaderna

genom en ökning av det generella statsbidraget. Utredningen föreslår att så ska ske, men samtidigt att höjningen av det generella statsbidraget finansieras genom en sänkning av likvärdighetsbidraget till skolan. Utbildningsförvaltningen anser det tveksamt om förslaget är förenligt med finansieringsprincipen då kommunsektorn är den stora mottagaren av likvärdighetsbidraget till skolan. Utredaren förslag till finansiering skulle alltså i praktiken innebära en mycket liten kompensation, motsvarande höjningen av det generella statsbidraget minus minskningen av sektorns del av likvärdighetsbidraget. Något som inte skulle täcka kostnaderna för de regeländringar som utredaren föreslår.

Utbildningsförvaltningen saknar även en beskrivning av hur maxtaxan för fritidshemmet påverkas av förslaget. Ska dagens maxtaxa gälla också för de timmar utöver den kostnadsfria delen som ett barn går på fritidshem, eller ska den anpassas till att den avser färre timmar än tidigare? Här skulle utbildningsförvaltningen gärna se ytterligare granskning och analys.

Fritidshemmets lokaler

Diskussioner runt fritidshemmets lokaler fördes redan i betänkandet ”*Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*” (SOU 2022:21). Utredningen föreslog då ett förtydligande i skollagen om att lokalerna ska vara ändamålsenliga. Förvaltningen betonade i sitt remissvar vikten av att riktmärken inte skulle låsas in i form av siffror och kvadratmetrar. Denna uppmaning kvarstår när Skolverket även av den aktuella utredningen får uppdraget att utfärda föreskrifter om lokalernas ändamålsenlighet.

Utbildningsförvaltningen arbetar kontinuerligt med att säkerställa det långsiktiga lokalbehovet. Lokalers ändamålsenlighet bedöms i det funktionsprogram som utgör stadens beställningsunderlag vid skolbyggnadsprojekt. Lokalerna ska vara flexibla för att möta skolans olika behov, men också yteffektiva och hållbara över tid utifrån pedagogik, arbetssätt och förändringar i elevunderlaget. Till detta räknas även fritidshemmet. Redan 2014 genomfördes en inventering utifrån fritidshemmets integrering och behov. Integreringen innebär att alla lokaler som används av årskurserna F-3 också ska kunna användas till fritidsverksamhet, samtidigt som få eller inga av lokalerna endast används av fritids. Grundsynen är att lokalerna ska användas flexibelt och effektivt. Här har dock staden utmaningar i olika byggnaders beskaffenhet i befintligt lokalbestånd.

Konsekvenser för barn och barnets rättigheter samt jämställdhetsanalys

Då ärendet är svar på en remiss från kommunstyrelsen gör förvaltningen ingen egen analys av ärendets konsekvenser för jämställdhet eller för barn och barns rättigheter. Förvaltningen förutsätter att en sådan analys vid behov görs i den fortsatta hanteringen av ärendet.

Förslag till beslut

Förvaltningen föreslår att utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen. Eftersom remisstiden är kort föreslår förvaltningen att utbildningsnämnden justerar beslutet omedelbart.

Lena Holmdahl
Utbildningsdirektör
Utbildningsförvaltningen

Lee Orberson
Grundskoledirektör
Utbildningsförvaltningen

Bilaga

Allmänt fritidshem och fler barns tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid, SOU 2022:61

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Lena Holmdahl, Utbildningsdirektör	2023-03-21